

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.19(1)-7

УДК 37.091.12:159-051:316.344.7

НАУКОВА РОБОТА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З МАРГІНАЛЬНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ГРУПАМИ

SCIENTIFIC WORK IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF
FUTURE PSYCHOLOGISTS IN INTERACTION WITH MARGINAL
SOCIAL GROUPS

Л. М. Степаненко

Актуальність теми. Сучасний етап реформування діяльності закладів вищої освіти актуалізує завдання створення сприятливих умов для формування фахівців нової формації – творчих, ініціативних, яким притаманні яскраві особистісні характеристики, суспільна свідомість і високий рівень професіоналізму. Саме тому, в сучасних умовах наукова робота студентів перетворюється із засобу розвитку творчих здібностей найбільш успішних і обдарованих студентів в систему, що дозволяє підвищити якість підготовки фахівців.

Постановка проблеми. Важливою структурно-логічною ланкою у теорії і методиці професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами є цілеспрямована, спеціально організована наукова робота. Вона забезпечує можливість активної співпраці між викладачами і студентами, що посилює інтерес до майбутньої фахової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну базу проблеми підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами закладено в працях (В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, М. І. Михальченко та ін.); теорія

Urgency of the research. The current phase in reforming of the activity of institutions of higher education actualizes the task of creation of favorable conditions for the formation of specialists of the new formation - creative, initiative, who are characterized by bright personal characteristics, social consciousness and a high level of professionalism. That is why, in modern conditions, students' scientific work is transformed from means of development of creative skills of the most successful and gifted students into a system, which allow to improve the quality of training of specialists.

Target setting. An important structural and logical link in the theory and methodology of professional training of future psychologists to interact with marginal social groups is purposeful, specially organized scientific work. It provides an opportunity for active cooperation between teachers and students, which increases interest in future professional activities.

Actual scientific researches and issues analysis. The theoretical basis of the problem of training of future psychologists for interaction with marginal social groups is laid in the works (V. P. Andrushchenko, I. A. Ziazun, V. G. Kremen, M. I. Mikhalchenko and others); theory

неперервної професійної освіти (С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, А. М. Гуржій, Н. Г. Ничкало та ін.); професійної підготовки фахівців у вищій школі (А. М. Алексюк, В. І. Бондар, Н. М. Дем'яненко, І. М. Ковчина, Н. В. Кузьміна та ін.); теорія компетентнісно-орієнтованого підходу до навчання (В. У. Байденко, Н. М. Бібік, Е. Ф. Зеер, О. І. Пометун, Л. А. Петровська, Г. В. Терещук та ін.); теорія діяльнісного підходу до процесу засвоєння знань та розвитку особистості (І. Д. Бех, Л. С. Виготський, Н. В. Гришина, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн та ін.).

Постановка завдання.

Розкрити сутність наукової роботи у системі теорії і методики професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами. Проаналізувати актуальність наукової роботи для майбутніх психологів у їх професійній підготовці та співвідношення освітнього процесу з науковою діяльністю у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Встановлено, що активна наукова робота студентів можлива тільки за наявності серйозної і стійкої мотивації. Найсильніший мотивуючий чинник – підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності.

Вивчення досліджень з проблеми дали змогу переконатися, що студентів потрібно навчити визначати головні складові, структуру наукової роботи, визначити їх готовність до проблемного навчання, навчити користуватися засобами наукової діяльності, вміти проводити експериментально-дослідну роботу.

Під час наукової діяльності особлива увага майбутніх психологів спрямовується на способи поповнення знань. Принципово змінюється характер мотивації, а також когнітивно-навчальної, процесуальної та соціально-

of continuous professional education (S. U. Goncharenko, R. S. Gurevich, A. M. Gurzhii, N. G. Nychkalo, and others); professional training of specialists in higher education (A. M. Aleksyuk, V. I. Bondar, N. M. Demyanenko, I. M. Kovchina, N. V. Kuzmin and others); competency-oriented approach to studying (V. U. Bidenko, N. M. Bibik, E. F. Zeer, O. I. Pometun, L. A. Petrovskaya, G. V. Tereshchuk and others); theory of activity approach to the process of learning and personality development (I. D. Beh, L. S. Vygotsky, N. V. Grishina, G. S. Kostyuk, O. M. Leontiev, S. L. Rubinshtein, etc.)

The research objective. To solve the essence of scientific work in the system of theory and methods of professional training of future psychologists in the interaction with marginal social groups. To analyze the urgency of scientific work for future psychologists in their professional training and the correlation of the educational process with scientific activity in higher education institution.

The statement of basic material. It was identified that active scientific work of students is possible only in the presence of serious and persistent motivation. The strongest motivating factor is the preparation for further effective professional activity.

Studying of research on the problem made it possible to make sure that students need to be taught to determine the main components, structure of scientific work, to determine their readiness for problematic studying, to learn to use the means of scientific activity, to be able to carry out experimental and research work.

During scientific activity, particular attention of future psychologists is directed to ways of updating knowledge. The nature of motivation, as well as of cognitive-educational, procedural and socio-professional activity is fundamentally changing: instead of knowledge filling

професійної діяльності: замість відтворення та закріплення знань, йде самостійний пошук нового матеріалу. Таким чином стимулюються зростаюча мотивація та соціально-професійна спрямованість.

Теоретичний аналіз та узагальнення досвіду керівництва студентською науковою роботою дозволили виділити особистісні характеристики майбутніх психологів в їх готовності до наукової діяльності.

Розкрито форми і методи наукового пізнання студентів – майбутніх психологів та визначено умови їх використання.

Визначено, що сучасна наука виконує дві основні соціальні функції – пізнавальну і практичну.

Висновки. Науковість у професійній підготовці психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами вимагає, щоб зміст навчання знайомив майбутніх фахівців із науковими фактами, поняттями, закономірностями, теоріями всіх основних розділів психологічної, педагогічної та соціальної наук. Науковість професійної підготовки повинна наближатися до розкриття її сучасних досягнень і перспектив розвитку надалі.

Ключові слова: маргінальні соціальні групи, наукова діяльність, майбутні психологи, професійна підготовка, наукова робота, підготовка фахівців, освітній процес.

and retention, there is an independent search for a new material. In this way, increasing motivation and socio-professional orientation are stimulated.

Theoretical analysis and generalization of the experience of leadership of student scientific work made it possible to distinguish the personal characteristics of future psychologists in their readiness for scientific activity.

The forms and methods of scientific knowledge of students - future psychologists are solved and the conditions of their use are determined.

It is determined that modern science performs two basic social functions - cognitive and practical.

Conclusions. The science in the professional training of psychologists to interact with marginal social groups requires that the content of studying should teach the future professionals with scientific facts, concepts, patterns, theories of all major sections of psychological, pedagogical and social science. The science of professional training should approach the disclosure of its current achievements and future prospects.

Key words: marginal social groups, scientific activity, future psychologists, professional training, scientific work, training of specialists, educational process.

Актуальність теми. Сучасний етап реформування діяльності закладів вищої освіти актуалізує завдання створення сприятливих умов для формування фахівців нової формації – творчих, ініціативних, яким притаманні яскраві особистісні характеристики, суспільна свідомість і високий рівень професіоналізму. У профілях освітніх програм підготовки майбутніх психологів, у переліку професійних компетентностей пріоритетно визначають важливість особистісних ресурсів, набуття знань, умінь та навичок взаємодії з кризовими категоріями отримувачів психологічної допомоги. Це завдання стає вкрай актуальним, коли йдеться про набуття майбутніми фахівцями психологічної сфери знань та вмінь взаємодії з маргінальними соціальними групами на різних рівнях соціального середовища.

Постановка проблеми дослідження. Важливою структурно-

логічною ланкою у теорії і методиці “професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами” [19, с. 128] є цілеспрямована, спеціально організована наукова робота. Вона забезпечує можливість активної співпраці між викладачами і студентами, що посилює інтерес до майбутньої фахової діяльності. Наукова робота спонукає майбутніх психологів по-новому розглядати суть і зміст навчання для отримання майбутньої професії [9, с. 36-37, 265-266]. В сучасних умовах наукова робота студентів перетворюється із засобу розвитку творчих здібностей найбільш успішних і обдарованих студентів в систему, що дозволяє підвищити якість підготовки фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення означеної проблеми і на які посилається автор засвідчив, що питанню формування фахівців, які самостійно мислять, інноваційно вирішують завдання приділяється достатньо уваги. Зокрема, як було з'ясовано в попередніх наших наукових розвідках, таким її аспектам, як: “методологічні засади сучасної філософії освіти (В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, М. І. Михальченко та ін.); теорія неперервної професійної освіти (С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, А. М. Гуржій, Н. Г. Ничкало та ін.); професійної підготовки фахівців у вищій школі (А. М. Алексюк, В. І. Бондар, Н. М. Дем'яненко, І. М. Ковчина, Н. В. Кузьміна та ін.); теорія компетентнісно-орієнтованого підходу до навчання (В. У. Байденко, Н. М. Бібік, Е. Ф. Зеєр, О. І. Пометун, Л. А. Петровська, Г. В. Терещук та ін.); теорія діяльнісного підходу до процесу засвоєння знань та розвитку особистості (І. Д. Бех, Л. С. Виготський, Н. В. Гришина, Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн та ін.)” [18, с. 292].

Проте, попри накопичений досвід педагогічних досліджень феномену професійної підготовки фахівців, проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами, формування їх професійної готовності до такої взаємодії поки що залишається малодослідженою і, на наш погляд, потребує значної уваги.

Постановка завдання: Розкрити суть наукової роботи у системі теорії і методики професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами. Проаналізувати актуальність наукової роботи для майбутніх психологів у їх професійній підготовці та співвідношення освітнього процесу з науковою діяльністю у закладах вищої освіти.

Набуття професійних компетентностей вимагає від сучасного здобувача вищої освіти активно залучатися до творчої наукової роботи, що вимагатиме навичок постановки та вирішення проблем, набуття певних організаційних здібностей, придбання досвіду дослідницької діяльності тощо. А все це можливе, тільки за наявності “стійкої професійної мотивації” [21, с. 333-334]. Саме тому в нашому дослідженні ми звертаємося до аналізу чинників, що сприятимуть формуванню мотивації майбутніх психологів до наукової роботи.

В статті подано власне визначення наукової діяльності студентів та її основні завдання; виділено особистісні характеристики майбутніх психологів в їх готовності до наукової діяльності, а також проаналізовано форми і методи наукового пізнання майбутніх психологів. Розглянуто

питання необхідності організації студентської ради з наукової роботи і охарактеризована основна її діяльність.

Виклад основного матеріалу. Наука, як відомо, це “частина загальнолюдської культури, а її досягнення складають головні скарби людства” [11, с.12]. Поза сумнівом, інтелект і кваліфікація молодих фахівців є гарантією їх вищого соціального рейтингу. Студентська наука набирає обертів у своєму розвитку і для зацікавлення молодих учених науковою діяльністю, необхідно створити умови для розвитку нових технологій та інноваційних центрів. Це у більшій мірі задовольнятиме інтереси і потреби як особи з вищою освітою, так держави і суспільства в цілому.

Завдання, що висувуються сучасним українським суспільством для психологів, дуже важливі, їх вирішення потребує творчого пошуку, нестандартного мислення, дослідницьких навичок. У зв'язку з цим сучасний професіонал має володіти не тільки необхідними знаннями базових та спеціальних дисциплін, але й визначеними навиками творчого вирішення практичних завдань, постійно підвищувати свою кваліфікацію, швидко адаптуватися до змінних умов, пов'язаних із розвитком нових технологій. Всі ці якості необхідно формувати у закладі вищої освіти [22, с. 277-279]. Формуються вони завдяки участі майбутніх психологів у науково-дослідній роботі.

Активні наукові пошуки студентів повинні стати, на наш погляд, саме тим потужним мотивуючим чинником, що сприятиме ефективній підготовці майбутніх психологів до професійної діяльності. З огляду на наукові нароби, було виокремлено низку внутрішніх чинників, які сприяють мотивації майбутніх психологів до наукової роботи, а саме:

а) сильним мотивуючим чинником є усвідомлення студентом, що результати його дослідження будуть використані в лекційному курсі, у методичних розробках, при публікації або іншим чином. Відношення до виконуваної роботи змінюється у кращу сторону, а якість її виконання поліпшується. При цьому важливо психологічно налаштувати студента, показати, наскільки необхідна виконувана робота для майбутніх поколінь студентів (мотиваційний показник);

б) наступним чинником є активне застосування результатів наукової роботи в професійній підготовці, від написання реферату до дипломної роботи (когнітивно-навчальний показник);

в) реальна участь у науковій роботі шляхом залучення до наукового гуртку або проблемної групи. При професійній підготовці за науковим напрямком кафедри студент починає реалізовуватися у спеціальності або спеціалізації за профілем тематики, яка йому найбільше подобається, а може перейти з однієї тематики до іншої, якщо не бачить сенсу у минулій, або вона його не зацікавила (процесуальний показник);

г) участь студентів у тренінгових гуртках, де майбутній фахівець відчуває діяльність тренера-професіонала на власному досвіді, завдяки більш індивідуальним стосункам викладача і студента, йде неформальний обмін знаннями, більш розкуто можна змодельовати професійні ситуації, не отримуючи при цьому зауваження, всі учасники мають рівні права і обов'язки, а також у будь-яку хвилину можуть перестати брати участь у роботі гуртка (комунікативний показник);

д) участь в олімпіадах, конкурсах наукових робіт, у студентських

наукових семінарах, круглих столах та конференціях (соціально-професійний показник) [1, с. 34-37; 6, с. 67-69].

Наукова діяльність дозволяє студентам якнайповніше проявити індивідуальність, творчі здібності, готовність до самореалізації. Не дивлячись на ґрунтовну нормативно-правову базу у даній галузі підготовки студентів, розвитку методології і методики дослідницької підготовки у вищій школі приділяється недостатньо уваги. Готовність до наукової діяльності є “індивідуальним процесом і великою цінністю як в освітньому, так у особистісному сенсі” [10, с. 441-469]. Тому необхідно удосконалювати підходи до підготовки студентів до наукової діяльності. Процес потрібно робити більш цікавим і продуктивним.

Ми подамо наше визначення наукової діяльності студентів: здатність майбутнього психолога виокремлювати головні теоретичні надбання галузевої та суміжної наук, визначати об’єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, розробляти та проводити експериментальне дослідження, яке направлено на розвиток модернізованих суспільних відносин. Основним завданням наукової роботи студента є навчання навикам самостійної наукової роботи.

Студентів потрібно навчити визначати головні складові, структуру наукової роботи, визначити їх готовність до проблемного навчання, навчити користуватися засобами наукової діяльності, вміти проводити експериментально-дослідну роботу.

Вивчення основних складових науково-пошукової діяльності студентів під час навчання у закладі вищої освіти дозволило визначити першочергові завдання, що, на наш погляд, сприятимуть більш ефективному формуванню навичок щодо організації власних наукових досліджень в майбутньому та сприятимуть формуванню стійкої мотивації до професійної діяльності, а саме:

- а) розвиток творчого-наукового, стратегічно-аналітичного мислення, розширення наукового світогляду;
- б) прищеплення стійких навиків самостійної науково-дослідної роботи;
- в) підвищення якості засвоєння дисциплін;
- г) вироблення умінь застосовувати теоретичні знання і сучасні методи наукових досліджень у психологічній діяльності [16, с. 10-12; 14, с. 133-15].

Під час наукової діяльності особлива увага майбутніх психологів спрямовується на способи поповнення знань. Принципово змінюється характер мотивації, а також когнітивно-навчальної, процесуальної та соціально-професійної діяльності: замість відтворення та закріплення знань, йде самостійний пошук нового матеріалу [13, с. 134-135, 199-201]. Таким чином стимулюються зростаюча мотивація та соціально-професійна спрямованість.

Наукове пізнання спрямовано на досягнення дійсних знань, що вірно відображають реальну дійсність. “Дійсні знання існують у вигляді законів науки, теоретичних положень і висновків, наукових вчень, підтверджених практикою, які існують об’єктивно, незалежно від праці і відкриттів учених” [2, с. 165-167; 15, с. 77-85].

Теоретичний аналіз та узагальнення досвіду керівництва студентською науковою роботою дозволили виділити наступні особистісні

характеристики майбутніх психологів в їх готовності до наукової діяльності:

1) “студенти, які добре адаптуються до нових умов професійної підготовки. Вони дослуховуються до конструктивних пропозицій керівника, готові до самостійного пошуку та організації свого позааудиторного часу, вмотивовано підвищують професійний та освітній рівень, самі шукають експериментальні майданчики як засобу розширення спектру доступних професійних ролей. Такі студенти мають високу мотивацію як до аудиторної, так і позааудиторної роботи, виявлять високий рівень у когнітивно-навчальному, процесуальному, комунікативному та соціально-професійному показниках” [3, с. 8-9];

2) “студенти, які схильні до екстенсивної діяльності. Такі студенти найбільш адекватними засобами долають труднощі у науковому пошуку, використовуючи всі наявні технологічні ресурси закладу вищої освіти – бібліотеки, Інтернет, прораховують найбільш мінімальні витрати свого часу для написання дослідження, дослуховуються до порад керівника, але самі не шукають експериментальні майданчики” [4, с. 122-127]. Такі студенти мають середній рівень у мотиваційному, когнітивно-навчальному, процесуальному, комунікативному та соціально-професійному показниках;

3) пасивний тип особистості майбутнього психолога. Він характеризується відсутністю мотивації до наукової діяльності, має низький когнітивно-навчальний, процесуальний, комунікативний та соціально-професійний показник, як правило у нього багато пропущеного навчального часу, диплом про вищу освіту потрібен заради диплома.

Важливим елементом наукової діяльності майбутніх психологів є готовність до цієї діяльності, а саме готовність до теоретичної та практичної роботи.

Серед форм та методів наукового пізнання студентів найбільш поширеними є наступні: “анотування навчальної та методичної літератури, реферування наукових видань, підготовка оглядів нових психологічних, педагогічних та юридичних досліджень; виступи з науковими доповідями і повідомленнями на семінарах; написання рефератів та курсових робіт, що містять елементи наукових досліджень; проведення наукових досліджень при виконанні дипломних робіт; виконання науково-дослідних робіт під час навчальної та стажерської практик” [5, с. 124-125; 17, с. 98-101].

Форми і методи залучення студентів до наукової роботи включають два взаємопов’язаних елементи:

– формування компетентностей щодо наукового пошуку майбутніх фахівців елементам наукової роботи;

– формування навичок реалізації та організації власного наукового дослідження під керівництвом викладачів (професорів, доцентів).

Керівництво науковою роботою студентів є обов’язком діяльності професорів та доцентів. У кожному закладі вищої освіти, як і в тих, де нами проводилося експериментальне дослідження, організовується студентська рада з наукової роботи студентів, яка очолюється ректором або директором. Як відомо з попередніх досліджень, “основним завданням в роботі зі студентами – потенційними науковцями є:

– організація наукових конференцій, виставок, конкурсів, оглядів:

– надання всебічної допомоги керівництву ЗВО у створенні умов для участі студентів у такій діяльності;

– розповсюдження позитивного досвіду студентів в організації наукової роботи;

– допомога у методичному керівництві роботою студентської наукової роботи кафедр” [7, с. 56-58].

Форми і методи залучення студентів-психологів до наукової творчості умовно можна розділити на наукову роботу, що включена у науковий процес, а також наукову роботу, що виконується студентами у позанавчальний час.

Наукова робота здійснюється під час навчальних занять за індивідуальним завданням та в обов’язковому порядку кожним студентом. Під час аудиторних занять студенти навчаються навикам теоретичної та експериментальної роботи, знайомляться з реальними умовами праці в лабораторії та поза неї. До таких занять відносяться: лекції з дисципліни “Експериментальна психологія” (другий курс), “Основи наукової роботи” (третій курс), “Методика проведення психологічної експертизи” (четвертий курс). На п’ятому курсі студенти пишуть магістерську роботу, яка є продовженням рефератів та курсових робіт у попередніх роках навчання. Проведені нами студентські конференції підтверджують здатність студентів готуватись до наукової діяльності за тематикою, що зацікавлює їх.

Основним завданням у професійній підготовці майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами є мотивація пасивних студентів до майбутньої діяльності, з метою підвищення їх зацікавленості не тільки навчальними заняттями, але й науковою роботою.

Дослідники виділяють дві основні соціальні функції сучасної науки – “пізнавальну і практичну” [12, с. 36]. “Пізнавальна функція у науково-дослідній роботі здійснюється не тільки у сфері науки, але й є спеціалізованим видом діяльності індивідуума, що спрямована на здобуття специфічного продукту – наукових знань. Вона має свої характеристики й особливості, які відповідають встановленим критеріям і нормам. Тільки наукова сфера зберігає об’єктивні знання, які постійно використовуються для подальшого пошуку інших знань з різних галузей, спеціальностей та спеціалізацій. Наукові знання постійно інтегруються” [8, с. 333-336; 10, с. 257-259].

Тому в науці завжди наявні нововведення, використання знань у перший раз, отримання перших досліджень, навіть недосконалих, розробка дискусійних проблем, постановка нерозроблених питань, які потрібно дослідити та описати у найближчий час. Студенти, які оцінили задоволення від отримання нових знань, вмотивовано шукають нові дослідження у запропонованій їм сфері. Тому, якщо подивитись на наукову роботу студентів загалом, то можна констатувати, що їй властивий внутрішній потенціал розвитку, постійний динамізм, прагнення знайти нові розробки, особливо якщо студентам не повідомлялось про це під час аудиторних занять. Як правило, третина студентів готова до наукової діяльності, отримувати новітню інформацію.

Друга функція науки, за В. Ж. Келле, практична, характеризується впровадженням теоретичних розробок у практичний процес діяльності. Ця функція є важливою для розробки майбутніми психологами плану-

конспекту експериментальної частини дипломної роботи, яка й передбачає застосування практичних завдань у майбутній професійній роботі з метою підвищення її загального соціально-професійного показника [12].

Висновки. Науковість у професійній підготовці психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами вимагає, щоб зміст навчання знайомив майбутніх фахівців із науковими фактами, поняттями, закономірностями, теоріями всіх основних розділів психологічної, педагогічної та соціальної науки. Науковість професійної підготовки повинна наближатися до розкриття її сучасних досягнень і перспектив розвитку надалі.

Використання на практиці вимоги науковості в першу чергу передбачає реалізацію у ході навчання всього об'єму вимог навчальних програм в їх теоретичній і практичній частині. Вимога науковості вимагає розвитку умінь у майбутніх психологів і навиків наукового пошуку. Цьому сприяє впровадження в навчання елементів лабораторних і практичних робіт, навчання студентів умінню спостерігати явища, фіксувати і аналізувати результати спостережень, умінню вести наукову дискусію, доводити свою точку зору, раціонально використовувати наукову літературу.

Список використаних джерел:

1. Андреева, ГМ., 2000. 'Психология социального познания : учеб. пособ. для студ. психол. и пед. спец. вузов', 2-е изд., Москва : *Аспект Пресс*, 288с.
2. Бондар, ВІ., 2005. 'Дидактика', Київ : *Либідь*, 264 с.
3. Бородулькіна, ТО., 2011. 'Динаміка образу професії у майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07', *Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*, Київ, 20 с.
4. Бурлука, ОВ., 2005. 'Самообразование личности как социокультурное явление : дис. ... канд. филос. наук: 17.00.01', *Национальная юрид. академия Украины им. Ярослава Мудрого*, Харьков, 183 с.
5. Вакуленко, ВМ., 2003. 'Вступ до акмеологічної педагогічної освіти : монографія', Алчевськ : *ДГМІ*, 149 с.
6. Виходцева, ОА., 2004. 'Психологічні особливості засвоєння текстової інформації студентами вищих педагогічних закладів освіти : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07', *Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*, Київ, 194 с.
7. Вікторов, ВГ., 2006. 'Регулювання якості освіти як філософсько-освітянська проблема : дис. ... докт. філос. наук: 09.00.10', *Інститут вищої освіти АПН України*, Київ, 380 с.
8. Власова, ОІ., 2006. 'Психологічна структура та чинники розвитку соціальних здібностей : дис. ... докт. психол. наук: 19.00.07', *Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка*, Київ, 425 с.
9. Власова, ОІ., 2005. 'Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку : монографія', Київ : *Вид-во КНУ ім. Т. Г. Шевченка*, 307 с.
10. Злепко, СМ., та ін., 2011. 'Основи наукових досліджень : навч.-метод. посіб. для студ. бакалаврів, магістрів всіх напрямів підготовки', *Луц. біотехн. ін-т ЗАТ "Міжнар. наук.-техн. ун-т ім. Ю. Бугая"*, Луцьк, *ЛБІ МНТУ*; Вінниця, *ВНТУ*, 185 с.
11. Касьян, АА., 1996. 'Контекст образования: наука и мировоззрение : монографія', Нижний Новгород : *Изд-во Нижегородского гос. пед. ун-та*, 183 с.
12. Келле, ВЖ., 2003. 'Инновационная система России: формирование и функционирование', Москва : *УРСС*, 148 с.

13. Нісімчук, АС., Падалка, ОС., Шпак, ОТ., 2000. 'Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник', Київ: *Просвіта. Пошуково-видавниче агентство "Книга пам'яті України"*, 368 с.
14. Русанова, ОО., 2010. 'Індивідуалізація навчання у вищій школі: теоретичні та методичні засади: монографія з актуал. аспектів загальної педагогіки', *Макіїв. екон.-гуманіт. інститут, Донецьк, Дмитренко, ЛР.*, 211 с.
15. Савостьянова, МВ., 2009. 'Криза ціннісно-сміслового змісту науки як осередок кризи сучасної культури', *Філософські науки: збірник наукових праць*, Суми: *СумДПУ ім. А. С. Макаренка*, С. 77–85.
16. Скляр, ПП., 2011. 'Психологічні засади гуманізації вищої технічної освіти: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07', *НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка*, Київ, 43 с.
17. Скобло, ЮС., Мазоренко, ДІ., Тіщенко, ЛМ., Скобло, НЮ., 2010. 'Пошук знань: навчальний посібник', Харків: *Майдан*, Ч. 1. 270 с.
18. Степаненко, ЛМ., 2010. 'Процесуальна компетенція – складова підготовки студентів до соціальних і культурних зв'язків', *Наук. вісник Мелітопольського держ. пед. ун-ту*, Вип. 5, С. 291–300.
19. Степаненко, ЛМ., 2012. 'Наукові засади професійної підготовки студентів-психологів до взаємодії з маргінальними групами', *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"*, № 3, *Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя*, С. 128–132.
20. Тимошенко, ЗІ. (ред), 2004. 'Болонський процес: бібліографія', уклад. БІ. Корольов & ін., *Європейський ун-т*, Київ: *Видавництво Європейського ун-ту*, 18 с.
21. Ткачова, НО., 2004. 'Історія розвитку цінностей в освіті: монографія', Харків: *Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна*, 423 с.
22. Фаренік, СА., 2003. 'Управління соціальними процесами: побудова та реалізація соціальних моделей', *Українська академія держ. управління при Президенті України*, Київ: *Видавництво УАДУ*, 368 с.

References

1. Andreeva, GM., 2000. 'Psikhologiya soczial'nogo poznaninya: ucheb. posob. dlya stud. psikhol. i ped. specz. vuzov (Psychology of Social Cognition: textbook for students of psychological and pedagogical special universities)', 2-e izd., Moskva: *Aspekt Press*, 288s.
2. Bondar, VI., 2005. 'Didaktika (Didactics)', Kiyiv: *Libi`d`*, 264 s.
3. Borodul'ki`na, TO., 2011. 'Dinami`ka obrazu profesi`yi u majbutni`kh praktichnikh psikhologi`v: avtoref. dis. ... kand. psikhol. nauk: 19.00.07 (Dynamics of the image of the profession in the future practical psychologists: The Dissertation Author's Abstract for the Degree of Candidate of Psychological Sciences: 19.00.07)', *Nacz. ped. un-t i`m. M. P. Dragomanova*, Kiyiv, 20 s.
4. Burluka, OV., 2005. 'Samoobrazovanie lichnosti kak socziokul`turnoe yavlenie: dis. ... kand. filos. nauk: 17.00.01 (Personality self-education as a sociocultural phenomenon: Dissertation for the Candidate of Philosophical Sciences Degree: 17.00.01)', *Naczional`naya yurid. akademiya Ukrainy` im. Yaroslava Mudrogo*, Kharkov, 183 s.
5. Vakulenko, VM., 2003. 'Vstup do akmeologi`chnoyi pedagogi`chnoyi osvi`ti: monografi`ya (Introduction to acmeological pedagogical education: a monograph)', Alchevs`k: *DGMI`*, 149 s.
6. Vikhodczeva, OA., 2004. 'Psikhologi`chni` osoblivosti` zasvoyennya tekstovoyi i`nformaczi`yi studentami vishhikh pedagogi`chnikh zakladi`v osvi`ti: dis. ... kand. psikhol. nauk: 19.00.07 (Psychological features of assimilation of textual information by students of higher pedagogical educational institutions: Dissertation for the Candidate of Psychological Sciences Degree: 19.00.07)', *Naczi`onal`nij ped. un-t i`m. M. P. Dragomanova*, Kiyiv, 194 s.

7. Vi`ktorov, VG., 2006. 'Regulyuvannya yakosti` osvi`ti yak fi`losofs`ko-osvi`tyans`ka problema : dis. ... dokt. fi`los. nauk: 09.00.10 (Regulation of the quality of education as a philosophical and educational problem : Dissertation for the Doctor of Philosophy Sciences Degree : 09.00.10)', *I`nstitut vishhoyi osvi`ti APN Ukrayini*, Kiyiv, 380 s.
8. Vlasova, OI`., 2006. 'Psikhologi`chna struktura ta chinniki rozvitku soczi`al`nikh zdi`bno`stey : dis. ... dokt. psikhol. Nauk : 19.00.07 (Psychological structure and factors of development of social abilities : Dissertation for the Doctor of Psychological Sciences Degree : 19.00.07)', *Kiyivs`kij nacz. un-t i`m. Tarasa Shevchenka*, Kiyiv, 425 s.
9. Vlasova, OI`., 2005. 'Psikhologi`ya soczi`al`nikh zdi`bno`stey: struktura, dinami`ka, chinniki rozvitku : monografi`ya (Psychology of social abilities: structure, dynamics, factors of development: monograph)', Kiyiv : *Vid-vo KNU i`m. T. G. Shevchenka*, 307 s.
10. Zlepko, SM., ta i`n., 2011. 'Osnovi naukovikh dosli`dzhen` : navch.-metod. posi`b. dlya stud. bakalavri`v, magi`stri`v vsi`kh napryami`v pi`dgotovki (Fundamentals of scientific research: teaching aids for students of bachelors, masters of all directions of preparation)', *Lucz. bi`otekhn. i`n-t ZAT "Mi`zhnar. nauk.-tekhn. un-t i`m. Yu. Bugaya"*, *Lucz`k, LBI` MNTU; Vi`nniczya, VNTU*, 185 s.
11. Kas`yan, AA., 1996. 'Kontekst obrazovaniya: nauka i mirovozzrenie : monografi`ya (The context of education: science and worldview : monograph)', *Nizhnij Novgorod : Izd-vo Nizhegorodskogo gos. ped. un-ta*, 183 s.
12. Kelle, VZh., 2003. 'Innovaczi`onnaya sistema Rossii: formirovanie i funkcionirovanie', Moskva : URSS, 148 s.
13. Ni`si`mchuk, AS., Padalka, OS., Shpak, OT., 2000. 'Suchasni` pedagogi`chni` tekhnologi`yi : navchal`nij posi`bnik (Modern pedagogical technologies: a textbook)', Kiyiv : *Prosvi`ta. Poshukovo-vidavniche agentstvo "Kniga pam'yati` Ukrayini"*, 368 s.
14. Rusanova, OO., 2010. 'I`ndivi`dual`zaczi`ya navchannya u vishhi`j shkoli` : teoretichni` ta metodichni` zasadi : monografi`ya z aktual. aspekti`v zagal`noyi pedagogi`ki (Individualization of higher education: theoretical and methodological foundations: a monograph on topical aspects of general pedagogy)', *Maki`yiv. ekon.-gumani`t. i`nstitut, Donecz`k, Dmitrenko, LR.*, 211 s.
15. Savost`yanova, MV., 2009. 'Kriz`a czi`nni`sno-smislovogo zmi`stu nauki yak oseredok krizi suchasnoyi kul`turi (The Crisis of the Meaningful Meaning of Science as the Center for the Crisis of Modern Culture)', *Fi`losofs`ki` nauki : zbi`rnik naukovikh prac`*, Sumi : SumDPU i`m. A. S. Makarenka, S. 77–85.
16. Sklyar, PP., 2011. 'Psikhologi`chni` zasadi gumani`zaczi`yi vishhoyi tekhn`i`chnoyi osvi`ti : avtoref. dis. ... d-ra psikhol. nauk: 19.00.07 (Psychological principles of humanization of higher technical education : Dissertation for the Doctor of Psychological Sciences Degree : 19.00.07)', *NAPN Ukrayini, I`n-t psikhologi`yi i`m. G. S. Kostyuka*, Kiyiv, 43 s.
17. Skoblo, YuS., Mazorenko, DI`., Ti`shhenko, LM., Skoblo, NYu., 2010. 'Poshuk znan` : navchal`nij posi`bnik (Finding Knowledge: A Tutorial)', *Kharki`v : Majdan, Ch. 1*. 270 s.
18. Stepanenko, LM., 2010. 'Proczesual`na kompetenci`ya – skladova pi`dgotovki studentu`v do soczi`al`nikh i` kul`turnikh zv'yazki`v (Procedural competence is a component of preparing students for social and cultural connections)', *Nauk. vi`snik Meli`topol`s`kogo derzh. ped. un-tu, Vip. 5*, S. 291–300.
19. Stepanenko, LM., 2012. 'Naukovi` zasadi profesi`jnoyi pi`dgotovki studentu`v-psikhologi`v do vzayemodi`yi z margi`nal`nimi grupami (Scientific bases of professional training of psychology students for interaction with marginalized groups)', *Naukovi` zapiski. Seri`ya "Psikhologo-pedagogi`chni` nauki"*, № 3, *Ni`zhin. derzh. un-t i`m. Mikoli Gogolya*, S. 128–132.

20. Timoshenko, ZI` . (red), 2004. 'Bolons`kij proces : bi`bli`ografi`ya (The Bologna Process: A Bibliography)', uklad. BI`. Korol`ov & i`n., Yevropejs`kij un-t, Kiyiv : Vidavnicztvo Yevropejs`kogo un-tu, 18 s.
21. Tkachova, NO., 2004. 'I`stori`ya rozvitku czi`nnostej v osvi`ti` : monografi`ya (History of the development of values in education: a monograph)', Kharki`v : Vidavnichij czentr KhNU i`m. V. N. Karazi`na, 423 s.
22. Farenik, SA., 2003. 'Upravli`nnya soczi`al`nimi procesami: pobudova ta reali`zaczi`ya soczi`al`nikh modelej (Social Process Management: Building and Implementing Social Models)', *Ukrayins`ka akademi`ya derzh. upravli`nnya pri Prezidentovi` Ukrayini*, Kiyiv : Vidavnicztvo UADU, 368 s.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.19(1)-8

УДК 378(091)(477.54)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ У ХАРКОВІ

FORMATION AND DEVELOPMENT OF PHARMACEUTICAL
EDUCATION IN KHARKIV

Т.М. Мелентьєва

О. М. Кулакова

Актуальність дослідження. У зв'язку з реформою вищої освіти, яка у першу чергу спрямована на якість, актуальним є узагальнення досягнень та виявлення недоліків у фармацевтичній освіті. Це дасть можливість для виділення основних перспективних напрямків розвитку фармацевтичної освіти.

Постановка проблеми. Дослідивши архівні документи, постанови автори пропонують своє бачення становлення фармацевтичної освіти у Харкові та її значення, особливо у першій половині ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою становлення фармацевтичної освіти в Україні та Харкові займалися: В. Г. Беліков, Ю. Г. Борисюк, В. О. Семинько, Л. С. Казарновський, В. П. Черних та інші. Використані також архівні матеріали.

Постановка завдання. Автори ставили за мету проаналізувати процес становлення і розвитку фармацевтичної освіти в

Urgency of the research. Connected to high education reform aimed at quality, generalizing achievements and identifying gaps in pharmaceutical education are relevant. It allows to identify the main perspectives of pharmaceutical education development.

Target setting. Based on archival documents the authors offer their vision of pharmaceutical education formation in Kharkiv and its importance in the period of the first half of the XX-th century.

Actual scientific researches and issues analysis. The problem of the formation of pharmaceutical education in Ukraine and Kharkiv was analyzed by: V. Belikov, Yu. Borisyuk, V. Semynko, L. Kazarnovsky, V. Chernykh and others. Archival materials were also used.

The research objective. The aim is to analyze the process of formation and development of